

НЕНАДІЙНИЙ НАРАТОР В ОПОВІДАННІ ЕДГАРА АЛЛАНА ПО “THE TELL-TALE HEART”

Ольга Кульчицька

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології*

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: 0000-0002-9992-8591

Scopus Author ID: 56268838000

olga.kulchytska@pnu.edu.ua

Тетяна Каканич

магістрантка

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: 0009-0007-6400-5387

tetiana.kakaruch.18@pnu.edu.ua

Ключові слова: *Едгар Аллан По, “The Tell-Tale Heart”, типи ненадійності, ненадійний наратор, гомодієгетичний/зумовлюючий наратор.*

У статті розглядається проблема ступеня ненадійності наратора у містичному детективному оповіданні Едгара Аллана По “The Tell-Tale Heart”. Теоретичною базою дослідження слугували праці М. Яна (Jahn, 2005), Ш. Ріммон-Кенан (Rimmon-Kenan, 2002), Я. Яке (Jacks, 2018), присвячені питанням наратології, зокрема ненадійності та ненадійного наратора. У типології Я. Яке визначаються п'ять типів ненадійності (фактуальна ненадійність висловлення, когнітивно-фактуальна ненадійність, оцінна ненадійність висловлення, когнітивно-ціннісна ненадійність, поведінково-ціннісна ненадійність) і чотири типи нараторів (гетеродієгетичний, безособовий, всезнаючий, зумовлюючий). Аналіз змісту, структури, лінгвістичних особливостей оповідання “The Tell-Tale Heart” показав, що його наратора можна класифікувати як гомодієгетичного і зумовлюючого. Розповідь ведеться від першої особи у формі прямої мови, наратор є головним персонажем у оповіданні, у розповіді відсутні дійктичні параметри та експлікований/імплікований адресат (слідчий? психіатр? відвідувач в'язниці чи клініки?). Ці характеристики дискурсу уможливають припущення, що історія може бути створена самим наратором і розгортатися у процесі розповіді.

Я. Яке співвідносить п'ять типів ненадійності з чотирма типами нараторів і доходить висновку, що зумовлюючий наратор може бути одним з найбільш ненадійних; однак дослідниця зазначає, що його ненадійність за параметрами перших чотирьох типів ненадійності потребує додаткових досліджень.

Наша розвідка доводить, що наратор у “The Tell-Tale Heart” визначається як ненадійний за параметрами всіх п'яти типів ненадійності. Основними висновками нашої студії є, по-перше, підтвердження на матеріалі оповідання Е.А. По гіпотези Я. Яке про визнання зумовлюючого наратора ненадійним за всіма параметрами ненадійності; по-друге, припущення можливості альтернативної інтерпретації відомого твору: ненадійність наратора зумовлена тим, що описувані ним події не мали місця у художній дійсності, а є вигадкою його хворої свідомості.

UNRELIABLE NARRATOR IN “THE TELL-TALE HEART” BY E.A. POE

Olha Kulchytska

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer of the Department of English Philology,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Tetiana Kakapych

*Master Student
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Key words: *Edgar Allan Poe, “The Tell-Tale Heart”, unreliability types, unreliable narrator, homodiegetic stipulating narrator.*

This study investigates the degree of narrator’s unreliability in the mystical crime story “The Tell-Tale Heart” by Edgar Allan Poe. The theoretical background of our research are the works by S. Rimmon-Kenan (2002), M. Jahn (2005), J. Jacke (2018), who examine the issues of narratology, unreliability and unreliable narrator in particular. J. Jacke correlates five types of unreliability (fact-related utterance unreliability, fact-related cognitive unreliability, value-related utterance unreliability, value-related cognitive unreliability, value-related actional unreliability) with four types of narrators (heterodiegetic, non-personal, all-knowing, stipulating). Our analysis of the content, structure, and linguistic features of “The Tell-Tale Heart” shows that its narrator can be classified as homodiegetic/stipulating. The story is first-person narration in the form of direct speech, the narrator is its main character; there are no deictic parameters, an addressee is not specified (a crime investigator? a psychiatrist?). These discourse characteristics allow a presumption that the events described are a figment of the narrator’s sick consciousness.

J. Jacke suggests that stipulating narrators can be one of the most unreliable; yet she adds that further research might be needed to support her theoretical assumption concerning the connection between the first four types of unreliability and the type of stipulating narrators.

Our study proves that in “The Tell-Tale Heart”, the narrator is unreliable according to the parameters of all the five types of unreliability. Our main conclusions are as follows: first, the analysis of the story provides an evidence to support J. Jacke’s assumption that stipulating narrators may be one of the most unreliable types; second, we suggest an alternative interpretation of a famous story: the narrator’s unreliability may be determined by the fact that the events described did not happen in the fictional world of the story, but unfold in the narrator’s sick mind.

Вступ. Аналіз поняття «ненадійний наратор» (*unreliable narrator*) є одним із шляхів дослідження точки зору у наративі та її використання автором для впливу на читача і створення відповідної атмосфери. Едгар Аллан По майстерно використовує прийом ненадійного наратора у наративній структурі багатьох оповідань і новел, *The Tell-Tale Heart*, *The Fall of the House of Usher*, *The Cask of Amontillado*, *The Black Cat* та ін. Цей прийом створює ефект двозначності та додає психологічної напруги, змушуючи читачів сумніватися у їх достовірності.

Наратор, за визначенням Дж. Принса, розповідає про описуване, будучи присутнім у тексті (Prince, 1987: 66). Одним з типів наратора є експліцитний

наратор (*overt narrator*). За М. Яном, експліцитний наратор веде розповідь від першої особи, вживаючи займенники «я», «ми», демонструє «дискурсивну позицію», втручається в історію, надає коментар і оцінку ситуації (Jahn, 2005: 28). М. Ян виділяє також гомодієгетичного наратора, який розповідає історію особистого досвіду та поділяється на Я-оповідач (на рівні спілкування через художній твір) і Я-учасник (на рівні дії) (Jahn, 2005: 5).

Вперше термін «ненадійний наратор» вживається у праці В. Бута (Booth, [1961] 1983: 158–159): наратор є надійним, коли говорить або чинить згідно з нормами твору (тобто нормами, передбаченими автором), і ненадійним, коли він цього не робить.

В. Ріган (1981) вважає, що наратор, який веде розповідь від першої особи, завжди є потенційно ненадійним.

III. Ріммон-Кенан стверджує, що причинами ненадійності наратора є обмеженість знання, особиста залученість та потенційна хибність його/її системи цінностей (Rimmon-Kenan, 2002: 102). Індикаторами ненадійності наратора є суперечність між поглядами наратора і реальними фактами; невідповідність між реальним результатом дії та розповіддю наратора; постійна розбіжність поглядів інших персонажів із поглядами наратора; внутрішні конфлікти або суперечності у мовленні наратора (Rimmon-Kenan, 2002: 101).

Дж. Фелан (Phelan, 2017: 49–51) виділяє шість типів ненадійного наратора, які поділяються на дві категорії: (1) наратор подає невірну інформацію: а) той/та, хто невірно повідомляє, б) невірно інтерпретує або невірно розуміє, в) дає невірну оцінку або не звертає уваги на певні факти; (2) наратор подає інформацію не у повному обсязі: а) той/та, хто повідомляє не всю інформацію, б) інтерпретує лише частину інформації або звертає увагу лише на частину інформації, в) недооцінює або не звертає належної уваги на певні факти.

Я. Яке (Jaske, 2018) пропонує систему аналізу, яка базується на визначенні зв'язків між типами ненадійності та типами нараторів.

Метою цієї розвідки є дослідження взаємодії понять ненадійності і ненадійного наратора у структурі оповідання Е.А. По *The Tell-Tale Heart*. Завдання роботи – визначити співвідношення понять «тип ненадійності» і «тип наратора» та проаналізувати лінгвістичні засоби реалізації поняття «ненадійний наратор» у оповіданні Е.А. По. Об'єктом дослідження є наративна структура оповідання *The Tell-Tale Heart*. Предметом дослідження є тип наратора у зазначеному оповіданні.

Матеріал і методи дослідження. Дослідження здійснено на матеріалі оповідання Е.А. По *The Tell-Tale Heart*, яке належить до жанру літератури жахів. У роботі використовуються наративний аналіз за методикою Я. Яке (Jaske, 2018) для інтерпретації глибинного змісту наративу; аналіз лінгвістичних засобів твору, які створюють відчуття двозначності, що дає підстави розглядати оповідача як ненадійного наратора.

Я. Яке (Jaske, 2018: 3) визначає п'ять типів ненадійності: 1) фактуальна ненадійність висловлення (*fact-related utterance unreliability*): наратор повідомляє неправдиві/неповні факти; 2) когнітивно-фактуальна ненадійність (*fact-related cognitive unreliability*): уявлення наратора про факти світу певного художнього дискурсу хибні/неповні; 3) оцінна ненадійність висловлення (*value-related utterance unreliability*): оцінні висловлення

наратора не узгоджуються з релевантною системою цінностей; 4) когнітивно-ціннісна ненадійність (*value-related cognitive unreliability*): система цінностей наратора суперечить системі цінностей, релевантній у світі розповіді; 5) поведінково-ціннісна ненадійність (*value-related actional unreliability*): дії наратора суперечать системі цінностей, релевантній у світі розповіді.

Далі дослідниця (Jaske, 2018: 4) виокремлює чотири типи нараторів: 1) гетеродієгетичні наратори (*heterodiegetic narrators*), які знаходяться поза межами тесту; 2) безособові наратори (*non-personal narrators*), про яких читачу нічого не повідомляється; 3) всезнаючі наратори (*all-knowing narrators*), які мають повне знання про факти світу певного художнього дискурсу; 4) зумовлюючі наратори (*stipulating narrators*), які створюють факти світу художнього дискурсу у процесі розповіді.

Я. Яке (Jaske, 2018: 4, 22, 26) стверджує, що гетеродієгетичні наратори можуть відповідати всім п'ятьом типам ненадійності оповіді, і припускає те саме стосовно зумовлюючих нараторів.

Результати та обговорення. На матеріалі оповідання *The Tell-Tale Heart* спробуємо показати, як Е.А. По використовує ненадійного наратора в оповідній структурі та як це впливає на створення містичного ефекту та напруги у творі.

Розповідь ведеться від першої особи у формі прямої мови. Наратор, ім'я якого не повідомляється, звертається до неназваного адресата і настійливо запевняє, що він у здоровому глузді. Однак він розповідає, що вбив старого сусіда тільки тому, що йому не давало спокою хворе око старого, блідо-блакитного кольору, затягнуте плівкою, як «око стерв'ятника». Він розчленував тіло і сховав його під підлогою. Відчуваючи емоційне піднесення, він майстерно відвів від себе підозри поліції. Але йому чувся все наростаючий стукіт мертвого серця. Не витримавши психологічної напруги, він зізнався у вчиненні злочину.

За системою Я. Яке (Jaske, 2018: 4, 17, 26), наратор у *The Tell-Tale Heart* є одночасно гомодієгетичним і зумовлюючим, тобто таким, що розповідає/створює історію про самого себе. Розглянемо оповідання з точки зору співвідношення цього типу наратора з п'ятьма типами ненадійності, визначеними Я. Яке (Jaske, 2018: 3).

1) Фактуальна ненадійність висловлення. Наратор є головним персонажем оповідання; розповідь ведеться від першої особи у формі прямої мови, але особа оповідача не розкривається. Підтвердження правдивості викладених фактів (вбивство, розслідування) не надається. Запевнення у відсутності слідів кривавого злочину викликають сумнів: *There was nothing to wash out – no stain of any kind – no blood-spot whatever. I had been too*

wary for that. A tub had caught all – ha! ha! Важливим є факт відсутності дійсних орієнтирів у оповіданні: не відомо, де знаходиться наратор на момент розповіді; не відомо, хто є її адресатом (слідчий? психіатр? відвідувач у місці його утримання після зізнання?).

2) Когнітивно-фактуальна ненадійність. Факт неодноразового заперечення наратором власного божевілля і опис свого душевного стану імплікує ймовірність психічного захворювання: *TRUE! – nervous – very, very dreadfully nervous I had been and am; but why will you say that I am mad? The disease had sharpened my senses – not destroyed – not dulled them. Above all was the sense of hearing acute. I heard all things in the heaven and in the earth. I heard many things in hell* (тут і далі підкреслення наше – *O.K., T.K.*). Про ненадійність наратора свідчать його нерелевантний опис поведінки полісменів: *I foamed – I raved – I swore! <...> And still the men chattered pleasantly and smiled*; переконання в тому, що серце жертви билося все гучніше через доволі великий проміжок часу після розчленування тіла: *“It is the beating of his hideous heart!”*.

3) Оцінна ненадійність висловлення. Читач може взяти під сумнів правдивість певних оцінних суджень наратора. Позитивна оцінка свого ставлення до жертви суперечить іншим оцінним висловленням: *I loved the old man. <...> I think it was his eye! yes, it was this! He had the eye of a vulture – a pale blue eye, with a film over it; I knew what the old man felt, and pitied him, although I chuckled at heart*. Позитивна оцінка власного емоційного стану на початку оповідання – *Hearken! and observe how healthily – how calmly I can tell you the whole story* – перекреслюється ажитацією останніх висловлень розповіді: *But anything was better than this agony! Anything was more tolerable than this derision! I could bear those hypocritical smiles no longer! I felt that I must scream or die! and now – again! – hark! louder! louder! louder! louder!* (останнє слово виділено автором).

4) Когнітивно-ціннісна ненадійність. На початку оповідання наратор стверджує, що не керувався особистою неприязню до жертви чи бажанням заволодіти майном старого. Отже, певні моральні стандарти у нього є. Однак очевидно, що його система цінностей не включає поняття цінності людського життя. Про це свідчать судження, які характеризують його вивернуту свідомість. Позитивне – життя, яке представлено метафорою серця, що б'ється, – сприймається ним як негативне: *It is the beating of his hideous heart!*; жорстокість має позитивну конотацію у його розповіді: *It was the beating of the old man's heart. It increased my fury, as the beating of a drum stimulates the soldier into courage*. Загальнолюдська система

цінностей імплікується автором через опис свідомого ставлення сусіда, який почув крик жертви, та наявності інституту поліції. Система цінностей наратора у *The Tell-Tale Heart* вступає у конфлікт із системою цінностей, релевантною у світі розповіді, що за твердженнями Ш. Ріммон-Кенан (Rimmon-Kenan, 2002: 102), М. Яна (Jahn, 2005: 71), Я. Яке (Jacks, 2018: 8–9) є ознакою ненадійного наратора.

5) Поведінково-ціннісна ненадійність. Дії наратора – вбивство, розчленування тіла, намагання уникнути відповідальності – суперечать системі цінностей, що є релевантною у світі розповіді, і є свідченням його ненадійності: *I worked hastily, but in silence. First of all I dismembered the corpse. I cut off the head and the arms and the legs. <...> I myself, in the wild audacity of my perfect triumph, placed my own seat upon the very spot beneath which reposed the corpse of the victim*.

Наведемо кілька прикладів стилістичних прийомів, які автор використовує для створення образу персонажа-наратора. Він одержимий манією переслідування, нервозний, нездатний контролювати свій страх, зосереджений виключно на самому собі, галюцинуючий:

– *<...> nervous – very, very dreadfully nervous* (повтор, епітет);

– *It is impossible to say how first the idea entered my brain; but once conceived, it haunted me day and night* (метафора);

– *<...> it was not the old man who vexed me, but his Evil Eye* (персоніфікація);

– *I saw it [the victim's eye] with perfect distinctness – all a dull blue, with a hideous veil over it that chilled the very marrow in my bones* (епітети, метафора);

– *Oh God! what could I do?* (риторичне запитання);

– *<...> and now – again! – hark! louder! louder! louder! louder!* – (парентеза, повтор, незакінчене речення).

Графологічне виділення останнього слова автором передає наростання психічного збудження мовця, коли йому знову – не у кімнаті, де за його твердженням сховано труп, а у розповіді історії – чується стукіт мертвого серця. Описувані дії та емоційний стан персонажа є ознаками певної форми психічного розладу; за відсутності визначеного адресата розповіді (нагадаємо, що вона представлена у формі прямої мови) можна припустити, що він звертається до психіатра. Це дає підстави сумніватися у достовірності його історії, яка може бути плодом хворого розуму.

Висновки. Ми інтерпретуємо *The Tell-Tale Heart* як оповідання про здатність людської свідомості вводити в оману саму людину і маніпулювати нею. За всіма п'ятьма параметрами,

які вирізняє Я. Яке, – фактуальна ненадійність висловлення, когнітивно-фактуальна ненадійність, оцінна ненадійність висловлення, когнітивно-ціннісна ненадійність, поведінково-ціннісна ненадійність – наратор оповідання визначається як ненадійний.

Застосування наративного аналізу, зокрема критерію ненадійності, дозволяє зробити висновок, що наратор діяв – або вважає, що діяв – у повній відповідності до власної системи цінностей. Зізнатись у злочині його примушує не почуття вини, а психологічна напруга, яку створила його власна свідомість. Свідомість разом із суспільними нормами і життєвою реальністю визначає систему цінностей людини. Автор показує, як у хворій свідомості виникає хибна система цінностей; як хвора свідомість зумовлює приховання фактів у розповіді від першої особи, хибність сприйняття (художньої) реальності, суперечність оцінних суджень; як вона може керувати діями або уявленнями людини всупереч загальноприйнятим цінностям. Іншими словами, автор показує, як хвора свідомість робить оповідачу від першої особи ненадійним. Дискурс *The Tell-Tale Heart* не дає однозначної відповіді на запитання, чи справді події відбувалися у художній реальності твору, а не лише у хворій свідомості наратора.

Перспективу дослідження ми вбачаємо у розгляді інших творів Е.А. По, де розповідь ведеться від першої особи, з метою встановлення ролі Я-наратора у дискурсі містичних оповідань автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Booth W. The Rhetoric of fiction. Chicago : University of Chicago Press, [1961] 1983. 552 p.
2. Jacke J. Unreliability and narrator types. On the application area of ‘unreliable narration’. *Journal of Literary Theory*. 2018. Vol. 12. Iss. 1. P. 3–28. URL: <https://doi.org/10.1515/jlt-2018-0002>.
3. Jahn M. Narratology: A guide to the theory of narrative. English Department, University of Cologne, 2005. URL: <http://www.uni-koeln.de/~ame02/pppn.pdf> (дата звернення: 12.08.2023).
4. Phelan J. Reliable, unreliable, and deficient narration: A rhetorical account. *Narrative Culture*. 2017. Vol. 4. Iss. 1. P. 89–103. URL: <https://doi.org/10.13110/narrcult.4.1.0089>.
5. Prince G. A dictionary of narratology. Lincoln & London : University of Nebraska Press, 1987. 126 p.
6. Riggan W. Pícaros, madmen, naïfs, and Clowns: The unreliable first-person narrator. Norman, Oklahoma : The University of Oklahoma Press, 1981. 206 p.
7. Rimmon-Kenan S. Narrative fiction: Contemporary poetics. London and New York : Routledge, [1983] 2002. 204 p.

ДЖЕРЕЛО ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. The Tell-Tale Heart. *The Poe Museum*. URL: <https://poemuseum.org/the-tell-tale-heart/> (дата звернення: 10.08.2023).